

De Goudse lakennijverheid: een bibliografie

Leon Mijderwijk

Inleiding

De vondst van enkele Goudse lakenloden bracht Hans van der Kleij en ondergetekende medio 2000 op het idee een catalogus van deze keurmerken te maken. Onze eigen collectie diende hiervoor als uitgangspunt. Ondanks de bescheiden omvang van die verzameling herkenden we de verscheidenheid aan tekst en tekens op de loden. De loden werden in de vroege nieuwe tijd door controleurs aangebracht nadat zij het laken, een wollen stof, hadden gekeurd. In de veertiende tot en met de achttiende eeuw speelde de lakennijverheid ook in Gouda een rol van betekenis. Na de neergang van de bierbrouwerijen bracht deze nijverheid eind zestiende eeuw nieuw elan in de Goudse economie. Bij de catalogus van de lakenloden hebben we een begeleidend artikel geschreven: 'Het Goudse lakenlood als geschiedkundige bron'. Hierin gaan we in op het nut van het lakenlood bij onderzoek naar de lakennijverheid. Want ondanks dat er bij opgravingen vele loden zijn gevonden, wordt in studies over de nijverheid deze bron totaal genegeerd. Door het artikel naar diverse instanties (musea, archeologen, metaaldetectorverenigingen) te sturen, hoopten wij de verscheidenheid en het verspreidingsgebied van de loden uit Gouda in kaart te kunnen brengen. Deze gegevens kunnen een welkome aanvulling zijn op de geschreven bronnen wat betreft de kennis van de productie en de export van het Goudse laken. Onze inspanning is niet vergeefs geweest. Het aantal ons bekende loden is vermeerderd tot een kleine veertig exemplaren. Dankzij de aangeleverde informatie is ons enthousiasme over het onderwerp gegroeid. Niet alleen de loden hebben nu onze aandacht, de gehele lakennijverheid in Gouda wordt bestudeerd met als doel te komen tot enkele publicaties.

Het aantal vragen dat aan de geschiedenis gesteld kan worden, is onuitputtelijk. Dit

(Uitsnede) Schilderij: 'Het vollen en verven'. Schilderij van I.C. van Swanenburch uit Leiden.

geldt ook voor de geschiedenis van de Goudse lakennijverheid. Een handige hulp bij het beantwoorden van die vragen is een bibliografie. Met het oog op verder onderzoek leek het nuttig deze samen te stellen. De lijst met artikelen die hieronder volgt, is gemaakt door te putten uit de bestaande bibliografie *Gouda in druk* en het nalopen van notenapparaten van diverse artikelen. De factor 'toevalsvondsten' is bij onderzoek uiteraard geen onbekende en dat geldt ook voor deze bibliografie. Tevens werden enkele artikelen ons letterlijk in de schoot geworpen. Zo heeft de voormalige gemeentearcheoloog van Gouda, Ruurd Kok, ons meerdere malen verrast met artikelen over de lakennijverheid, met name over het onderzoek aan de Raam dat onder zijn regie werd uitgevoerd.

De bibliografie is een hulpmiddel en geen einddoel 'an sich'. Ik heb de begeleidende tekst om die reden niet te uitgebreid gemaakt. Desalniettemin maak ik van de gelegenheid gebruik om hieronder een beknopt beeld te geven van de historiografie van de Goudse lakennijverheid. Daarbij geef ik de zijwegen aan die bewandeld kunnen worden om meer informatie te verkrijgen. Alvorens naar de bibliografie over te gaan, geef ik inzicht in de keuzes die bij opname in de lijst zijn gemaakt en op welke wijze de titels zijn ingedeeld en beschreven. Tot slot zal ik de bibliografie aanvullen indien nieuwe gegevens mij bekend zijn. Ik verwacht dat dit nog wel enige malen zal voorkomen en houd me van harte aanbevolen voor uitbreidingen.

Klaag nooit te vroeg...

Reeds noemde ik in de inleiding het artikel 'Het Goudse lakenlood als geschiedkundige bron'. In de eerste alinea daarvan beklagden we ons over het feit dat er weinig literatuur over de Goudse lakennijverheid is geschreven. Met name de archeologie kwam er bekaaid af. Bekijken we de literatuuropgave in *Gouda in druk* dan telt de 'Lakennijverheid' slechts een handvol artikelen. Niet veel dus. Na intensiever speurwerk vragen we ons nu echter af: 'Is een beklag wel op zijn plaats?'

In 1972 verscheen Geselschaps artikel 'De lakennijverheid', waarin een overzicht werd gegeven van deze bedrijfstak in Gouda. Dit is een recente publicatie als we het vergelijken met monografieën uit andere lakensteden. Veel literatuur is namelijk van voor de Tweede Wereldoorlog.¹ Zeker is een wending gekomen wat betreft de aandacht voor de archeologie. Waar de opgraving van de stookplaatsen bij de Agnietenkapel (1972/73)

Gevelsteen van de Looihal (nu te zien in het Lazaruspoortje in de museumtuin).

nog in nevelen ligt gehuld is het archeologisch onderzoek aan Raam 17-19 rijkelijk gedocumenteerd. Genoemde gemeentearcheoloog van Gouda, Ruurd Kok, heeft meerdere artikelen over de opgraving geschreven. Een rapport over de aangetroffen verfstoffen verdiepte de kennis over de techniek en de veelkleurigheid van het lakenverven. De Goudse dag- en weekbladen lieten zich niet onbetuigd en deden verslag van de vorderingen van het onderzoek.

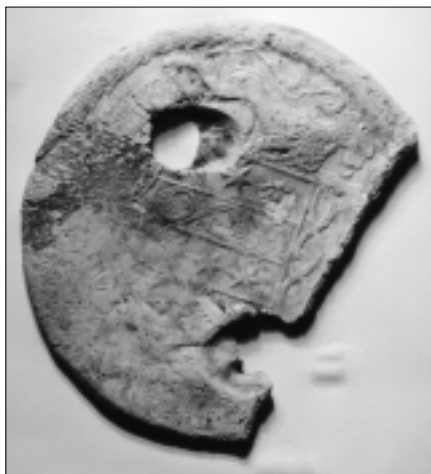
In de marge of als onderdeel van het onderzoek naar bepaalde aspecten van de Goudse geschiedenis komt de lakennijverheid eveneens aan bod. We denken aan de krantenartikelen van G. Schrijvers waarin hij straten beschrijft die hun naam danken aan de lakenindustrie. Dat de titels van deze artikelen niet altijd de lading dekken, zette ons meer dan eens op een dwaalspoor. Het monnikenwerk van C.J. Matthijs mag voorts niet onbesproken blijven. Op systematische wijze somde deze oud-leraar alle bewoners op van de percelen in de binnenstad en hun beroep(!) werd tevens vermeld. Tevens zijn gebieden zoals de Veerstal, het Bolwerk en de tijdens de Opstand geconfisqueerde kloosters onder de loep genomen, waar zich ook het een en ander op 'lakengebied' afspeelde. Studies over andere lakensteden, zoals Leiden en Haarlem, kunnen ook bruikbaar zijn. Dan kunnen we denken aan een concurrentieslag, maar ook aan samenwerking die tussen steden plaatsvond.

In de 'nationale' historiografie leunt men wat betreft de lakennijverheid begrijpelijkerwijs op Leiden, immers dé lakenstad van de Noordelijke Nederlanden, waarvan eveneens vele archivalia zijn overgebleven (zie de 'Rijks Geschiedkundige Publicatiën' met de bijdragen van N.W. Posthumus). Maar ook valt in de overzichtswerken iets te vinden over Gouda. De stad wordt meestentijds in bijzinnen genoemd en soms expliciet aangehaald wanneer Gouda als voorbeeld kan dienen.²

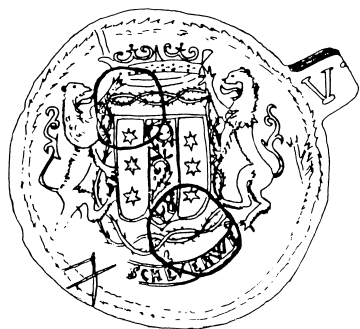
Ons beklag dat er weinig literatuur over de Goudse lakennijverheid is verschenen, was dus misschien wat voorbarig. Ter verdediging dient opgemerkt te worden dat vele artikelen weinig 'nieuws' bevatten. Na 1972 leunen de meeste artikelen op de 'autoriteit' Geselschap. Dat er op basis van recent ontdekt en opgegraven materiaal een nieuw overzichtartikel kan worden geschreven, staat als een paal boven water. In dat geval zal niet alleen de literatuur doorgespit moeten worden, maar zullen tevens de authentieke literaire en archeologische bronnen op grondige wijze moeten worden bestudeerd. Kortom, er is nog veel te vinden over en te doen aan de geschiedenis van de Goudse lakennijverheid.

Indeling bibliografie

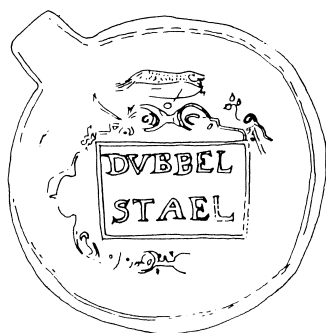
De bibliografie is in drie categorieën opgedeeld. In de eerste staan de artikelen die over de Goudse lakennijverheid in het algemeen gaan. In de tweede staan de artikelen die betrekking hebben op werkplaatsen en gebouwen. In de derde categorie staan de artikelen waar archeologisch onderzoek aan ten grondslag ligt. Het spreekt voor zich dat deze categorieën geen absolute grenzen kennen. Als voorbeeld noem ik de vondst van de stookplaatsen aan de Raam. In de meeste artikelen hierover schetst men een beeld van de Goudse lakennijverheid. Het gaat hier om een werkplaats van een verver. De stookplaatsen zijn aan het licht gekomen bij archeologisch onderzoek ter plaatse. Met andere woorden... alle categorieën komen in aanmerking. De indeling is hierdoor enigszins subjectief.

Staallood gevonden in Hazerswoude, afmeting 7,7 cm.

Gouds staallood. Het staallood symboliseerde dat het laken klaar was. Er mocht niet meer aan gewerkt worden.

Onder de gegevens volgt een korte beschrijving over de inhoud. Ik heb ervoor gekozen in deze beschrijving geen verwijzing te maken naar andere titels. Indien in de literatuur de lakennijverheid onder een apart hoofdstuk of 'kopje' valt, zijn alleen de bladzijden vermeld die daarop betrekking hebben. De gebruikte afkortingen in de bibliografie staan onderaan de lijst.

Bibliografie Lakennijverheid in Gouda

Lakennijverheid en -handel

Blok, G.A.C., 'Handel in "baey" te Gouda', OKG 2 (1940) 101-102.

Bronnenuitgave over de verkoop van Goudse baai (bruinrode grove, wollen stof).

Buiskool, K., *De ruimtelijke ontwikkeling van Gouda tot 1398* Doctoraalscriptie (Amsterdam 1988) 54-55.

Studie waarin ook de vroegste tekenen van de lakennijverheid in Gouda genoemd worden.

Deursen, A. Th. Van, *Werken in Gouda: Een Hollandse stad in de zestiende eeuw* (Gouda 1989) 13.

Artikel waarin de auteur een relatie legt met de Zuid-Nederlandse immigratiestroom en de ontwikkeling van de lakennijverheid.

Geselschap, J.E.J., 'De lakennijverheid', in: A. Scheygrond, e.a. (red.), *Gouda zeven eeuwen stad: Hoofdstukken uit de geschiedenis van Gouda, uitgegeven bij de herdenking van het 700-jarig bestaan van de stad Gouda op 19 juli 1972* OKG 15, 129-148.

Artikel dat een totaalbeeld geeft van de lakennijverheid in Gouda.

Geselschap, J.E.J., *Inventaris van het oud-archief van Gouda* (Gouda 1965) 108-109. Inventaris van historische stukken aangaande de lakennijverheid.

Hulshof, M., 'De Goudse ambachtsgilden', in: K. Goudriaan, e.a., *De gilden in Gouda* (Zwolle 1996) 78-81.

Hoofdstuk waarin diverse bedrijfstakken uit de Goudse economie worden beschreven, waaronder de lakennijverheid en de nieuwe draperie.

Hulshof, M., 'De Gilden', in: K. Goudriaan, e.a., *De gilden in Gouda* (Zwolle 1996) 94-99. Na een algemene inleiding worden in dit hoofdstuk de diverse gilden, behorende tot de lakennijverheid, beschreven.

Kaptein, H., *De Hollandse textielnijverheid 1350-1600. Conjunctuur en continuïteit* (Hilversum 1998).

Boek waarin de lakennijverheid vanuit economisch perspectief wordt bekeken. Meerdere malen wordt Gouda aangehaald.

Posthumus, N.W., *Bescheiden betreffende de provinciale organisatie der Hollandsche lakenbe-reiders (de zgn. droogscheerdersynode)* (Amsterdam 1917).

Bronnenuitgave van de notulen van de vergaderingen van de lakenbereiders, gehouden van 1645-1793. De Goudse lakenbereiders hadden hierin ook inspraak. Tevens zijn plakkaaten en is correspondentie opgenomen.

Rollin Couquerque, L.M. en A. Meerkamp van Embden, in: *Rechtsbronnen der stad Gouda* (Den Haag 1917).

Bronnenuitgave.

Scheygrond, A., *Goudsche straatnamen*, OKG 17 (Gouda 1979).

Boek waarin de Goudse straten worden beschreven. De verbondenheid met de lakennijverheid is aan enkele namen te herkennen.

Scheygrond, A., *De namen der Goudse straten, wijken, bruggen, sluisen, waterlopen en poorten*, OKG 18 (Gouda 1981).

Boek waarin de Goudse straten worden beschreven. De verbondenheid met de lakennijverheid is aan enkele namen te herkennen.

Schouten, J, *Gouda: vroeger en nu* (Bussum 1969) 65-17.

Passage over de lakennijverheid, met weinig specifieke informatie over de Goudse nijverheid.

Schrijvers, G., 'Eeuwenoude industrieën: Handel in lakens en granen Gouda's oudste welvaartsbron: Engelse soldaten eerste pijpmakers', *Trouw* (14 oktober 1954).

Krantenartikel over de vroege Goudse economie waarin ook aandacht voor de lakennijverheid.

Schrijvers, G., 'Zo was het vroeger: Op de Raam lag het Goudse bos', *Goudsche Courant* (11 december 1954).

Krantenartikel over de Raam, een straatnaam die herinnert aan de Goudse lakennijverheid.

Schrijvers, G., 'Zo was het vroeger: Lakenindustrie drukte stempel op wijk', *Goudsche Courant* (22 december 1956).

Krantenartikel over de Vlamingsstraat en Drapiersteeg met straatnamen die herinneren aan de Goudse lakennijverheid.

Schrijvers, G., 'Gebeurtenissen uit Gouda's verleden: Goudse lakenindustrie was belangrijk', *Goudsche Courant* (24 oktober 1964).

Krantenartikel over de Goudse lakennijverheid.

Sijrier, K., 'Van Jan de Witt en Jan Salie: De veranderende economische positie van het Goudse patriciaat in de zeventiende eeuw', in: N.D.B. Habermehl (red.), *In de stad van die Goude* OKG 22 (Delft 1992) 268-269.

Artikel waarin wordt beschreven dat de Goudse patriciërs werkzaam waren in de lakennijverheid.

Spading, Kl., 'Streikkämpfe des Vorproletariats in der holländischen Tuchstadt Leiden im 15. Jahrhundert', *Wissensch. Zeitsch. Univ. Greifswald, Gesellschafts- und sprachwissenschaftl.* Reihe 18, nr. 3-4 (1969) 171-175.

Artikel over de staking van Leidse vollers (1478), waarbij vanuit Gouda onderhandeld werd.

Speet, B.M.J., 'Zeven eeuwen Gouda, de Gouwenaars en hun nijverheid', N.D.B. Habermehl, e.a. (red.), *Ach lieve tijd: Zeven eeuwen Gouda en de Gouwenaars* (Zwolle 1986) 155-156.

Sprokholt, H., *Gouda in touw: Bedrijvigheid door de eeuwen heen* (Gouda 1996) 5-6. Artikel over de Goudse lakennijverheid. De bijbehorende wandelroute houdt halt bij de plaats waar de Looihal stond

Werkplaatsen en gebouwen

Berg, B. van den, P. Dekker en G. Vandenakker, (red.), *Gouda en haar markten: Handel en wandel in Gouda* (Gouda 1993) 21-22.

Wandelroute waarin opgenomen de Grote Volmolen aan de Punt. Op 15 een luchtfoto van de Agnietenkapel waarop de opgegraven stookplaatsen in de bestrating zijn te zien.

Carlier, A.P.C., 'Nieuwkomers in Gouda: De familie Carlier', *Tidinge van Die Goude* dl. I 15 (1996) 111-121 en dl. II 16 (1997) 43-51.

Artikel over de komst van de Zuid-Nederlandse familie Carlier naar Gouda.

Lakenwerker Arnoult komt van Leiden naar Gouda. Zoon Jacques Carlier was verver en had zijn werkplaats in de Agnietenkapel.

Dam, J. van, en H. Sprokholt, *Gouda zo was het* (Almere Haven 1997) 25.

Prentbriefkaart waarop de voormalige volmolen aan de Veerstal staat afgebeeld.

'De beukmolen verdwijnt: Gebouw uit 1630, dat eenige honderden jaren als volmolen een rol speelde bij de lakenfabricage', *Goudsche Courant* (25 oktober 1941).

Krantenartikel over de sloop van de volmolen aan de Veerstal.

Denslagen, W. (red.), *Gouda. De Nederlandse monumenten van kunst en cultuur* (Zwolle 2001).

Boek waarin vele afzonderlijke gebouwen in Gouda aan bod komen, waaronder het wanthuis (228), de volmolens (314-315) en de Looihal (321).

Habermehl, N.D.B., *Gouda, het Tolhuis en zijn omgeving* (Gouda 1990).

Boek over de omgeving van het Veerstal-gebied waar ook de twee volmolens gevestigd waren.

Ibelings, B., 'De markten en de publieke gebouwen in het middeleeuwse Gouda', *Tidinge van Die Goude* 14 (1996) 48-59.

Artikel waarin de ligging van het wanthuis en de plaatsing van marktkramen van lakenverkopers op de markt ter sprake komen.

Kuipers-Verbuijs, M. en I. Visschedijk, *Gouda, 'Het Bolwerk'* (Gouda 1993) 14-16.

Overzicht van de activiteiten van textielwerkers in het Bolwerk-gebied.

Mensert, P., 'Bewonersgeschiedenis Raam 17 en 19', *Nieuwsbrief Golda* 1 (2000) 5-6.

Artikel over de bewoningsgeschiedenis van het pand waar een lakenververij was.

Schouten, J., 'Uit Gouda's verleden: Boeiend werk Gregorius Cool', *Goudsche Courant* (?) (z.j.). (SAHM, collectie W.G. Janssen, archiefcode 527, plaatsnr. 26).

Krantenartikel over de gevelsteen van de Looihal en algemeen over de lakennijverheid.

Schrijvers, G., 'Zo was het vroeger: Er is veel veranderd op Veerstal', *Goudsche Courant* (19 januari 1957).

Krantenartikel waarin de volmolen op de Veerstal ter sprake komt.

Schrijvers, G., 'Waar eens de lakens werden gelood', *Goudsche Courant* (14 december 1957).

Krantenartikel over de Looihal (Collatiehuis) waarin zowel de afbraak als de functie van het gebouw ter sprake komt.

Sloof, J.H.M., 'De duikers en volmolens te Gouda en de gevolgen daarvan voor Rijnlands waterstaat', in: L. Giebels, (red.), *Waterbeweging rond Gouda van ca. 1100 tot heden: Geschiedenis van Rijnlands waterstaat tussen IJssel en Gouwe* (Leiden 1988) 25-38. Artikel over de gevolgen van het gebruik van de volmolens voor de waterhuishouding. Als inleiding hierop een uitgebreide schets van de lakennijverheid en het vollersbedrijf.

Smink, J., 'De gevelsteen van de Loyhalle', *Goudse Post* (6 januari 1999).

Artikel over de Looihal (Collatiehuis).

Winnink, M., 'De markt in Gouda omstreeks 1480', *Tidings van Die Goude* 13 (1995) 85-86.

Artikel over de plaatsing van lakenverkopers uit verschillende steden op de markt in Gouda.

Archeologie, waaronder lakenloden

Akkerman, C., W. van Veen en A. Zwart, 1969-1994: *25 jaar (amateur)archeologie in Gouda* (Gouda, 1994) 43.

Foto van de opgraving van de stookplaatsen voor de Agnietenkapel.

Baart, J. e.a., *Opgravingen in Amsterdam: 20 jaar stadskernonderzoek* (Bussum 1977) (110-125) 115 (nr. 57).

In dit stadsarcheologisch 'handboek' staat een afbeelding van een Gouds lakenlood gevonden aan de Amsterdamse Houtgracht. Tevens informatie over lakennijverheid en -loden in het algemeen.

Bik, J.G.W.F., 'De Agnietenkapel aan de Nieuwe Markt', *Die Goude* 1932-1982 OKG 19 (Alphen a/d Rijn 1982) 17-34 (17-19).

Artikel over de Agnietenkapel waarin tevens de opgraving van stookplaatsen aan bod komt.

'Bijzondere verfgegevens', *Holland Silhouet* (30 augustus 2001).

Krantenartikel over de lakenververij na onderzoek naar verfstoffen naar aanleiding van de opgraving van stookplaatsen aan de Raam.

Dasselaar, M. van, 'Afsluiting opgraving Raam 9-23', *Nieuwsbrief Golda* 6 (1999) 6-9.

Verslag van de opgraving aan Raam 9-23 waar twee stookplaatsen zijn gevonden.

Periode 6 augustus-einde opgraving (6 september 1999).

Eck, M. van, 'Mysterieuze ovens aan de Raam ontrafeld', *Goudsche Courant* (28 juli 1999).

Krantenartikel over de opgraving van stookplaatsen aan de Raam. Onbekend was op dat moment waarvoor de stookplaatsen dienden.

Gesink, G., *Succesvol zoeken met de metaaldetector: Een onmisbare handleiding voor muntzoekers, beroepszoekers, schatzoekers, strandjutters, dumpdelvers en amateurarcheologen* (Utrecht 1985) 187.

Boek over metaaldetectie. Aan het einde een overzicht van vondsten als hulp bij determinatie. Bij de lakenloden staat een Gouds lakenlood afgebeeld.

'Goudse lakenververs kundiger dan gedacht' en 'Brandewijn uit lakenververij', *Rijn & Gouwe* (29 augustus 2001).

Krantenartikel over de lakenververij na onderzoek naar verfstoffen naar aanleiding van de opgraving van stookplaatsen aan de Raam.

Haaster, H. van, 'Botanisch en chemisch onderzoek aan een 17e-eeuwse lakenververij in Gouda', *Biaxaal* 115 (Zaandam 2001).

Onderzoeksrapport over het gebruik van verfstoffen bij de lakenververij aan de Raam.

Hilgers, M., 'Een bodemvondst -2', *Het dorp Waddinxveen* 2, 2, 60-63.

Artikel over (de vondst van) lakenloden. Hierin meldt de auteur dat hij een Gouds lood heeft gevonden.

Kleij, H. van der en L.C. Mijderwijk, 'Het Goudse lakenlood als geschiedkundige bron', *Detector magazine* 56 (Drachten 2001). (In ongedrukte vorm opgenomen in het SAHM: 583 H 12).

Artikel waarin het Goudse lakenlood centraal staat als object, maar waarin tevens wordt aangeduid dat het lood kan dienen als informatiedrager voor de studie van de geschiedenis voor met name de lakennijverheid.

Kok, R.S., Gouda: Raam 9-23 (Concept-artikel voor de Archeologische Kroniek van Holland 1999) (Kopie in bezit L.C. Mijderwijk).

Artikel naar aanleiding van de opgraving aan de Raam van stookplaatsen. Met bouwkundige en archeologische details.

Kok, R.S., 'Gouda: Raam 9-23', in: E. Jacobs en R. Proos (red.), 'Archeologische kroniek van Holland over 1999', *Holland, regionaal-historisch tijdschrift* 32 (2000) 371-373.

Artikel van de hand van R. Kok naar aanleiding van de opgraving aan de Raam van stookplaatsen. Met bouwkundige en archeologische details.

Kok, R.S., 'Een zeventiende-eeuwse industrie aan de Raam', *Monumentenzorg en archeologie Nieuwsbrief* 17 (Gouda, oktober 1999) 3-6.

Artikel naar aanleiding van de opgraving aan de Raam van stookplaatsen. Met bouwkundige en archeologische details.

Kok, R.S., *Bijzondere zeventiende-eeuwse verfprocessen in Gouda* (Gouda, 27 augustus 2001). Persbericht naar aanleiding van het verschijnen van het onderzoeksrapport van Van Haaster over het gebruik van verfstoffen bij de lakenververij aan de Raam (Kopie in bezit L.C. Mijderwijk).

Kok, R.S., 'Verven aan de Raam', *Monumentenzorg en archeologie Nieuwsbrief* 17 (Gouda, november 2001) 6-7.

Artikel naar aanleiding van het botanisch onderzoek van grondsporen van de opgraving van de stookplaatsen aan Raam 17-19.

Mensert, P., 'Ovens-ververij', *Nieuwsbrief Golda* (1999) 5, 12-13.
Artikel over lakenverven en de bewoningsgeschiedenis van Raam 17-19 in verband met opgraving Raam 9-23.

Mijderwijk, L.C., *Verslag over de contacten met diverse personen en instanties naar aanleiding van het onderzoek naar het Goudse lakenlood als geschiedkundige bron in de periode november 2000 tot juni 2001* (Gouda 2001).
Zie titel.

'Ovens gevonden aan de Raam', *Holland Silhouet* (29 juli 1999).
Krantenartikel naar aanleiding van de opgraving aan de Raam van stookplaatsen.

'Raadsel aan Raam ontrafeld', *Goudsche Courant* (16 december 1999).
Krantenartikel naar aanleiding van de opgraving aan de Raam van stookplaatsen.

Uunen, H. van, 'Voortzetting van het project 9907: Raam 9-23', *Nieuwsbrief Golda* (1999) 5, 2-8.
Verslag van de opgraving aan Raam 9-23 waar twee stookplaatsen zijn gevonden.
Periode 15 juli t/m 5 augustus 1999.

'Verftechnieken 17e eeuw opgegraven', *Metro* (29 augustus 2001).
Krantenartikel over de lakenververij na onderzoek naar verfstoffen naar aanleiding van de opgraving van stookplaatsen aan de Raam.

Verhart, L. en D.H.J. Visse, *Jaarverslag 1999 van de archeologische begeleidingscommissie* (Gouda 2000) 6-8.
Verslag waarin de opgraving aan Raam 9-23 wordt genoemd. Drie foto's van de opgraving zijn afgebeeld.

'Ververij op Raam blijkt veelkleurig', *Goudsche Courant* (29 augustus 2001).
Krantenartikel over de lakenververij na onderzoek naar verfstoffen naar aanleiding van de opgraving van stookplaatsen aan de Raam.

'Voorlopig werkrapport locatie Raam, project nummer 9907', *Nieuwsbrief Golda* (1999) 3, 5-10.
Verslag van de opgraving aan Raam 9-23 waar twee stookplaatsen zijn gevonden.
Periode 19 maart t/m 13 april 1999.

'Zeventiende-eeuwse ververij aan voormalige gracht Raam', *Goudse Post* (8 maart 2000).
Krantenartikel naar aanleiding van de opgraving aan de Raam van stookplaatsen.

Afkortingen

OKG: (Bijdragen van) Oudheidkundige Kring Die Goude
SAHM: Streekarchiefdienst Hollands Midden

Noten

- 1 H. Kaptein, *De Hollandse textielnijverheid 1350-1600. Conjunctuur en continuïteit* (Hilversum 1998) 15.
- 2 Ibidem, 75. Gouda is een 'mooi voorbeeld van de complexiteit van de productie van draperieën waarin specialisatie in een bepaalde wolsoort niet was doorgevoerd'.